

Poziția unei organizații feministe române văzute într-un cadru mai larg al unei mișcări sociale

În articolul de față analizez modul în care se dezvoltă organizațiile neguvernamentale feministe române și provocările pe care le întâmpină acestea în procesul de dezvoltare. Atunci când luăm în calcul anumiți indicatori precum infrastructura, rolul și misiunea, inițiativele de politici publice avem o imagine concretă legată de nivelul la care acționează societatea civilă în România. Volumul în cadrul căruia se încadrează acest articol, tratează o serie de teme extrem de importante și care după părerea mea nu sunt suficient dezbătute în societatea civilă din diferite motive. Acestea sunt: domeniile în care activează organizațiile și consecvența cu care acționează, rolul asumat potrivit misiunii și felul în care se distanțează din pricina finanțărilor disponibile, relația cu autoritățile dar și structura de organizare formală ce trebuie să cuprindă metode de susținere și control și nu în ultimul rând subreprezentativitatea anumitor domenii de acțiune precum egalitatea de gen, femeile în procesul decizional local sau național. A discuta cu sinceritate și simț critic toate aceste teme reprezintă pentru mine un semn de maturitate și de sustenabilitate a muncii noastre, a celor care suntem angrenați în societatea civilă.

Pe de altă parte fiecare organizație are propria sa dinamică dată de oameni, rețelistică, ideologii șamd și de aceea consider că volumul de față trebuie să cuprindă și perspective empirice, plasând oamenii în centrul organizațiilor. Viața într-o organizație neguvernamentală, relațiile de lucru care se stabilesc atât în interior cât și în exterior, cultura organizațională reprezintă elemente care nu trebuie ignorate și care se reflectă cel mai bine prin analiza calitativă, reușind să ofere o imagine cât mai complexă a modul în care se dezvoltă organizațiile neguvernamentale.

Îmi propun prin acest articol să surprind toți factorii mai sus menționați având ca studiu de caz Asociația E-Romnja (Asociația pentru Promovarea Drepturilor Femeilor Rome) organizație pe care o conduc în prezent. Această analiză oferă un răspuns concluziilor volumului referitoare la subreprezentarea domeniului egalității de gen în activitatea multor organizații neguvernamentale.

Organizațiile feministe din România¹ se confruntă cu probleme diverse de la capacitatea administrativă și de management, finanțare, la asigurarea sustenabilității acțiunilor sale pe termen lung Grünberg, *BiONGrafie [Sic]*.. Care sunt însă problemele specifice unei organizații feministe rome? Ce strategie adoptă și care sunt mijloacele prin care poate avea succes? Pentru a putea răspunde la aceste întrebări este necesară înțelegerea contextului în care funcționează o organizație de femei rome, provocările pe care le gestionează atunci când este încadrată în categoria subiectelor marginale.

Ocupând poziția de președintă în Asociația E-Romnja m-am confruntat cu dileme ideologice și instituționale pe care le provoacă deseori o astfel de poziție: Pornind de la abordarea ideologică feministă pe care încearcă să o întesecteze cu afirmarea identității rome, continuând cu dezvoltarea unui sistem intern funcțional care să ofere suport și să se alinieze la misiunea asumată și până la colaborarea cu autorități/rețele, fiecare demers de dezvoltare startegică a fost anevoios. Resursele sunt limitate, experții în domeniu pot fi numărați pe degetele de la o mână, finanțatorii nu au resurse pentru inițiative care se adresează femeilor rome, ci doar obiective transversale iar reprezentanții instituțiilor îți “recomandă” să dezvolți programe de “educare și planificare” singurele subiecte pe care le cunosc în legătură cu grupul căruia te adresezi. Spații de împărtășire a experiențelor comune și de învățare sunt prea puține.

După știința mea în România există doar două organizații de drepturile femeilor rome care au ca misiune sprijinirea, îmbunătățirea și promovarea acestora prin diverse mijloace însă fără a menționa ideologia feministă. Acestea au fost înființate în anii 1996 – 1997 respectiv Asociația Femeilor Rome din România (București)² și Asociația Femeilor Rome pentru Copii Noștrii (Timișoara)³ într-un context prielnic discuțiilor despre drepturile femeilor, despre egalitatea de șanse în România și integrarea romilor (Grünberg, “Women’s NGOs in Romania”; Miroiu, *Drumul Către Autonomie*.(Gheorghe 2011).

¹ Pentru o mai bună înțelegere asupra modului în care acționează organizațiile feministe recomand teza de doctorat a Ioanei Vlad 2011

² www.afr.ro

³ <http://romawomenassociationforourchildren.ro/>

Așadar, neavând nici un reper organizațional specific contextului nostru E-Romnja s-a orientat spre femeile rome din comunități de romi, pentru a învăța și a construi împreună o perspectivă feministă pornind de la experiențele lor. Fie că este vorba despre spațiul domestic și relațiile în familie sau comunitate, rolurile de gen, interese comune romilor, afirmarea identității, implicarea în comunitate și luarea deciziilor am inițiat (*n.a. organizației în strategia sa*) un demers de definire a intereselor din perspectiva femeilor și de formulare a unei agende. Pe de altă parte, dată fiind dinamica discuțiilor în grupurile feministe și extinderea subiectelor de discuție avute în ultimii ani, acestea au favorizat coalizarea cu diferite grupuri și abordarea unor teme intersecționale.

Afirmarea E-Romnja ca organizație feministă romă reprezintă nu doar un act ideologic dar și o schimbare de paradigmă a rolului și poziției femeilor rome în societate și comunitate⁴. Acestea se află constant între “două lumi” ambele ascunzând inegalități fie ele de gen, clasă sau etnie. Pe de o parte societatea românească își creează propriile instrumente care reflectă mai degrabă unui sistem injust, opresiv care marginalizează și stigmatizează apartenența etnică și sărăcia. Pe de cealaltă parte grupul etnic rom creează forme de control pentru femei sub apanajul interesului comun, al experienței oprinării comune și a excluderii din sistem (Young1994) Discursul dominant “noi romii” invizibilizează experiențele femeilor cu efecte pe termen lung în politici și strategii naționale sau europene. La o simplă analiză a politicilor naționale pentru romi perspectiva de gen lipsește, romii fiind un grup unitar, omogen cu interese comune în defavoarea femeilor (Gheorghe 2011).

Atata timp cât o mișcare socială precum cea pentru drepturile romilor este subsumată unor interese comune, membrii săi sunt văzuți în mod unitar fără diversitatea intereselor și experiențelor lor și prin urmare nu poate exista o agendă inclusivă (Squires 2000, Gheorghe 2011). Chestionarea dominantului “noi romii” conduce la dezvoltarea unei perspective critice cu privire la modul paternalist de abordare al femeilor în politici, dar și al relațiilor de putere. Ne-a determinat în același timp să construim noi alianțe cu organizații feministe care să aibe la bază un model de organizare bazată pe consens și o agendă intersecțională.

⁴ Referință în sens etnic – de apartenență la grup etnic nu localizare geografică

Desigur, există avantaje și dezavantaje în lucrul în rețele sau coaliții. Fiind la momentul actual singura organizație feministă romă E-Romnja și-a atras de la început critici datorită asocierii cu diferite organizații, promovării modului de lucru mainstream în rândul organizațiilor feministe sau lipsei unei agende proprii în multitudinea de organizații.

Însă deseori am simțit că ideologia este subsumată problemelor administrative, de management și finanțare. Există un întreg sistem creat pornind de la legislație, practica instituțională, finanțările disponibile dar și relațiile cu alte organizații care descurajează dezvoltarea unei organizații. Spun asta pentru că inițierea unei organizații neguvernamentale pornește de la o ideologie dar pentru punerea ei în practică nu ai nevoie doar de spirit activist ci și de cunoștințe de legislație, management de care depinde succesul său. De pildă, doar pentru organizarea unui protest trebuie să întocmești o serie de acțiuni birocratice pentru a obține aprobări, să stabilești strategia de comunicare, aliații, să coordonezi voluntari sau resurse financiare etc. În lipsa acestora, spiritual civic îți este taxat de către autorități drept exuberanță specifică vârstei sau chiar naivitate. Astfel că nu este suficient să urmărim și să răspundem provocărilor ideologiei feministe pe care încercăm să o adaptăm experiențelor femeilor romă ci trebuie să dezvoltăm capacitatea organizației de a atrage și gestiona resurse, creându-se astfel o relație de interdependență.

În cele ce urmează voi încerca să explic ce înseamnă să dezvolti o organizație aflată la început de drum și care sunt problemele cu care se confruntă ea, provocările pe care trebuie să depășească, deopotrivă ideologice și de management. Poate fi abordată intersecționalitatea dintre gen și etnie într-o organizație neguvernamentală? Răspunde un management bun unor probleme ideologice?

Cum să fii o organizație ‘mică’?

În 2003 am luat contact pentru prima dată cu o organizație de femei romă. Îmi doream să devin voluntară visând în același timp că voi ajunge să promovez drepturile omului și feminismul. Am rezistat vreo trei zile timp în care am realizat că întâlnirile aveau loc într-un apartament de bloc unde se desfășurau activitățile administrative. Nu

mi-am găsit locul, la vremea aceea nici nu înțelegeam de ce. Au trecut ani de atunci și uneori când întâlnesc tinere sau tineri care doresc să se implice în societatea civilă îmi reaminesc momentele mele de chestionare sau de confuzie cu privire la ce face o organizație, care sunt limitele sale și resursele pe care se bazează. Mi-au trebuit ani de implicare și experimentare continuă pe diferite nivele ierarhice în diverse organizații pentru a avea o perspectivă cât mai cuprinzătoare asupra dinamicii organizației, structurii și factorilor care influențează abordările sale.

Cunosc multe organizații care au pornit în activismul lor de la vise ambițioase traduse în statut. O parte din ele au reușit să se facă înțelese de publicul larg prin faptul că au răspuns unor nevoi generale stringente, altele și-au stabilit o misiune, dar s-au depărtat de la ea datorită unor factori; și altele prin simplul fapt că se adresează unor categorii specifice nu foarte populare. Cu cât tema definită și grupul identificat de organizație este mai general, cu atât sunt șanse pentru ca aceasta să devină o organizație puternică după niște indicatori de performanță⁵. Dacă pentru prima categorie există premize de dezvoltare, asta neînsemnând că succesul e garantat, nu la fel se întâmplă și cu organizațiile care se adresează unor categorii nu foarte ‘populare’ în România. Cum sunt spre exemplu organizațiile care lucrează cu: persoane LGBTQIA, romi, femeile rom, consumatori de droguri, persoane care trăiesc cu HIV și lista poate continua. Voi vorbi despre cea din urmă categorie de organizații ‘nepopulare’ pentru că mă număr printre acestea și pentru că este în esență o categorie a marginalilor și a marginaledor în jurul cărora se proiectează nu doar mituri dar și factori care influențează dezvoltarea lor.

Experiența de peste 10 ani de implicare în societatea civilă fie din poziția de voluntară, secretară, asistentă sau președintă a unei organizații de femei rom mi-a demonstrat că tema și grupul pentru care lucrezi sunt determinante pentru dezvoltarea unei organizații. Aceste două criterii constituie argumente care demonstrează că organizațiile nu pornesc de pe poziții egale și nu ar trebui privite din punctul de vedere al eficienței atragerii de surse de finanțare. Pentru a exemplifica o să mă folosesc de experiența dobândită în Asociația E-Romnja, o organizație feministă romă ce a fost

⁵Potrivit lui Marlyn Wyatt (2004) în *A handbook of NGO Governance*, cei mai importanți indicatori de performanță pentru o organizație sunt: buna guvernare, păstrarea misiunii, etnia, utilizarea responsabilă a resurselor și nu în ultimul rând sunt răspunderea în fața grupurilor cu care și pentru care lucrează

înființată în anul 2012 de către grup de activiste/activiști de etnie romă și română care luptă pentru o agenda publică incluzivă potrivit misiunii sale⁶.

În România femeile rome sunt reprezentate la nivelul mentalului colectiv prin lentila secolului 19, dovadă fiind reprezentările din mass media sau filme, literatură, poze sau chiar la nivel discursiv al instituțiilor publice. În presa românească, dar nu numai, predomină imagini stereotipe cu femei îmbrăcate tradițional, cu elemente și culori asociate etniei rome Gheorghe, *Privește-Ma Așa Cum Sunt. Cuvinte Și Imagini Ale Femeilor Rome*.. Două teme centrale sunt prezente în discuțiile instituționale sau la nivelul opiniei publice și sunt exprimate prin mijloacele mass media, întâlniri/conferințe sau chiar în grupuri de discuție online: căsătoria la vârste fragede și lipsa educației. Demontarea acestor imagini, stereotipuri prin diverse mijloace pornind de la campanii, organizarea de dezbateri, folosirea mijloacelor de media, publicarea de articole, rapoarte, cărți etc se lovește invariabil de resursele insuficiente, de lipsa personalului cu expertiză în anumite domenii precum cercetarea sau de ineficiența campaniilor dovedită prin gradul ridicat de intoleranță (*sondaj de opinie CNCD 2014*) Nivelul neîncrederii într-o organizație condusă de femei rome este un factor care nu trebuie neglijat atunci când se urmărește succesul unei campanii de demontare a imaginilor stereotipe.

Dacă alegi să lucrezi cu grupuri considerate "marginale" pentru societate atunci din start șansele tale nu sunt egale cu ale altor organizații ce se adresează unor mulțimi ce au interese comune, generale. Așa se face că reușești să ajungi la un public destul de mic, de regulă reprezentat de activiste/i, artiste/i, reprezentanți instituționali, funcționari ai ambasadelor și mai rar jurnaliști, oameni din presă. La toate întâlnirile la care participă o reprezentantă a organizației, autoritățile locale îi vor chestiona experiența, vârsta, chiar statutul marital, subiectivitatea în prezentarea informațiilor despre comunitate și în ultimă instanță dacă nu cedează acestor argumente atunci devine excepția de la regulă. Se spun multe despre grupul pentru care organizația și-a asumat întreaga activitate. De la femei needucate, inactive, care fac copii mulți, supuse tradițiilor, măritate de mici, nu le place munca, până la faptul că sunt frumoase, vrajitoare cu bani, fierbinți. În topul soluțiilor salvatoare stă educația care aduce femeile pe calea cea bună și este justificarea pentru sărăcie, excludere, rasism.

⁶ mai multe pe www.e-romnja.ro

Alături de grup, un alt factor pentru determinant pentru dezvoltarea unei organizații este dat de misiunea organizației care răspunde unor nevoi generale sau specifice. Clasificarea după tipul misiunii diferențiază ideologic organizațiile care livrează servicii (sociale, de consiliere etc.), care promovează cultura sau de tip advocacy pentru interesele cetățenilor. În funcție de misiune, șansele pentru a dezvolta o organizație cresc sau se reduc după caz. De pildă, o organizație care derulează o campanie pentru a strânge fonduri pentru copii bolnavi sau pentru educația lor are șanse mult mai mari să obțină donații sau sponsorizări comparativ cu o campanie dezvoltată pentru a reabilita un centru al femeilor rome de care ar beneficia întreaga comunitate. Lucru demonstrat deseori în campaniile derulate E-Romnja.

Pe lângă aceste două criterii pe care le consider determinante pentru evoluția unei organizații există o serie de factori care re/definesc rolul lor și care din punctul meu de vedere afectează chiar misiunea prin faptul că se depărtează de la ce și-a propus inițial. De pildă există organizații care cuprind în misiunea lor combaterea discriminării și derulează proiecte de economie socială. Este doar un exemplu care arată că organizația respectivă caută soluții viabile pentru grupul cu care lucrează, dar poate însemna și faptul că agenda sa a fost influențată de existența finanțărilor. Există de asemenea organizații a căror misiune pare cumva irealizabilă. Spre exemplu: combaterea sărăciei sau integrarea romilor. Credința că un ONG rom⁷ trebuie să determine reducerea sărăciei în rândul romilor, să realizeze acțiuni de ‘‘integrare’’ a romilor este un alt mod prin care statul și instituțiile sale sunt degrevate de la răspundere. Astfel că presiunea pe care aceștia o realizează prin critică și discurs esențialist despre ce ar trebui să facă organizațiile pot schimba misiunea unei organizații. Aici nu trebuie să ignorăm nevoile grupului căruia ne adresăm prin proiectele noastre și care are alte așteptări de la un proiect.

Deseori chiar pe pagina noastră de Facebook primim critici de la diferite persoane (rome sau nerome) pentru că ne ocupăm de lucruri mărunte în loc să ajutăm romii prin oferirea de calificări, educație etc. Pe lângă faptul că este o credință paternalistă cum că acei oameni nu sunt în deplinătatea abilităților și trebuie ‘‘ajutați’’, plasează totodată

⁷ Un ong rom este definit în documentele strategice ale OSI drept un ong condus de etnici rome, asumat drept ong rom prin misiunea/ obiectivele/strategia sa

răspunderea asupra organizațiilor române pentru ca statul să se substituie de la responsabilitățile sale.

Atunci când dezvolti o organizație precum E-Romnja te lovești de bariere care îți pun la încercare abilitățile. Ai acces redus la diferite surse de finanțare iar valoarea finanțărilor este de regulă destul de mică ceea ce înseamnă că nu poți lucra cu membrii în regim full time ci doar parțial, stabilind permanent priorități și urgențe. Lista finanțatorilor în domeniul egalității de gen și a acțiunilor feministe este destul de mică iar atunci îți rămâne varianta compromisului în care începi a te adresa și altor grupuri dezvoltând proiecte în acest sens. În felul acesta agenda/misiunea ta este influențată de agenda finanțatorilor.

Accesul redus la finanțări atrage după sine și lipsa infrastructurii respectiv a unui birou funcțional, cu un calculator, internet plătit, fax, imprimantă etc. Îmi amintesc de primul an de funcționare al E-Romnja când întâlnirile membrilor Adunării Generale se organizau în cafenele, ceainării, restaurante. De altfel, aceasta este istoria multor organizații feministe care nici astăzi, din lipsa resurselor, nu dețin un spațiu corespunzător de lucru. Neavând stabilitatea resurselor ești forțată să te transformi într-o organizație de intervenție și nu strategică. Selecția persoanelor implicate în organizație pornește așadar de la dorința de implicare sau vocație, credința în drepturile omului, valorilor organizației și mai puțin de oferta salarială. Expertiza se dobândește deseori lucrând în organizație, cercetând, confrunându-te cu situații reale pe care înveți să le depășești. Dar pentru asta este nevoie de timp și răbdare.

Ca organizație mică este important să dezvolti colaborarea cu alte organizații din societatea civilă în special pe domeniul de activitate. În acest fel nu numai că reușești să dobândești noi expertize sau să împărtășești experiențe, dar și să îți formezi personalul, voluntarii atunci când resursele îți sunt limitate. Numai că uneori poziția ta ca organizație la început de drum pare să fie un dezavantaj pentru organizațiile cu experiență de peste 10 ani care consideră că lucrul de pe poziții egale nu se poate realiza. Poți deveni beneficiara acțiunilor acestor organizații sau poți fi cooptată atunci când se desfășoară acțiuni de mobilizare pentru acțiuni de stradă (proteste, marșuri etc) dar rareori poți lucra de pe poziții de parteneriat.

Colaborarea și suportul reciproc sunt factori importanți de dezvoltare. În lipsa lor, o organizație la început de drum are șanse mici de succes. Când E-Romnja a început să dezvolte acțiuni în spațiul public, iar asta se întâmpla la începutul anului 2013, a reușit să coopereze în inițiativele sale doar organizațiile feministe, organizații care se dezvoltă după un model similar. Fără a generaliza, solidaritatea ideologică dintre feministe a contribuit la dezvoltarea E-Romnja în momente în care nu a existat același suport din partea organizațiilor rome sau nerome.

Organizațiile acționează asupra sistemului instituțional pentru a determina mai multă transparență legată de modul de lucru, pentru a crește accesibilitatea serviciilor oferite de acestea pentru grupurile cu care organizația lucrează. Toate organizațiile cu care am lucrat și cu care colaborez urmăresc acest deziderat adaptat domeniului lor de activitate. Este un indicator de succes pentru organizații. Însă atunci când ești o organizație la început de drum și implicit fără "renume" instituțiile refuză să răspundă la interpelare potrivit L 544/2001, ignorând deseori solicitările sau răspunzând prin refuzul de a oferi informații confidențiale. De altfel, în confruntările directe cu reprezentanți ai autorităților locale, acestea și-au justificat poziția pornind de prejudecăți de tipul "voi romii nu aveți nevoie de infrastructură sau servicii ci aveți nevoie de apă și săpun". Deseori în activitatea sa la firul ierbii, E-Romnja s-a confruntat cu astfel de poziții exprimate public de către reprezentanți ai autorităților locale atunci când a participat la ședințe ale consiliilor locale, a formulat diferite propuneri venite din partea comunităților cu care lucrează. Atitudinea instituțională rasistă a determinat refuzul organizației de a lucra cu acele autorități și de a se transforma într-o voce critică, preferând zona de monitorizare a activității acestora în locul colaborării.

Analiza evoluției organizațiilor în România ar trebui să țină cont nu doar de domeniu, structură, finanțare sau raportare la autorități dar și de categoriile de persoane cărora li se adresează cu complexitatea problemelor acestora, de tematicile pe care le abordează, de dinamica și gestionarea diversității dintre oamenii care lucrează în organizații și nu în ultimul rând ideologia lor. În funcție de acești factori am încercat să analizez modul în care se dezvoltă o organizație de femei rome având în vedere interesul scăzut pentru egalitate de gen în România. Dar, așa cum menționez la început, o analiză

nu poate fi completă fără încadrarea organizației într-un cadru mai larg al unei mișcări sociale. În acest fel putem înțelege nevoile exprimate la nivelul societății și mai ales, putem înțelege unde absentează statul.

O primă concluzie a acestui articol este că domeniul de intervenție al Asociației E-Romnja dar și de la grupul pentru care lucrează influențează atitudinea instituțiilor publice, a finanțatorilor, organizațiilor neguvernamentale și nu în ultimul rând a publicul larg. Acest lucru ne arată că este nevoie de politici publice care să conțină în mod explicit măsuri pentru femei rome pentru ca tematica să beneficieze de cât mai multă cunoaștere prin cercetare, finanțare și intervenție locală. Din păcate însă în prezent politicile publice referitoare la egalitatea de gen, nediscriminare și incluziunea etnicilor rome fie ignoră, fie tratează femeile rome într-un mod unitar și esențialist (doar femei sau doar rome) ratând în felul acesta abordarea intersecțională sau ținută. (Gheorghe 2012)

Un alt aspect rarori evidențiat în cercetări este legat de etapa de dezvoltare la care se află o organizație, fie că este recent înființată, în dezvoltare sau cu experiență de peste 10 ani. Acest lucru influențează intervenția sa pe domeniul ales atât în accesarea finanțărilor din lipsa experienței, dezvoltarea relațiilor de parteneriat cu alte organizații cât și în relația cu autoritățile. Aici se impune dezvoltarea politicilor de finanțare flexibile conform stadiului de dezvoltare al organizațiilor.

Dialogul și acțiunea asupra sistemului instituțional pentru o mai bună transparență în luarea deciziilor legate de alocarea resurselor locale este un alt punct care influențează activitatea organizației. Spre exemplu, o organizație necunoscută de o autoritate locală reprezintă un motiv pentru a ignora o cerere potrivit L 544/2001 pentru acces la bugetul local, lucru pentru care autoritățile rămân nesancționate. În acest sens este nevoie de consolidarea legislației referitoare la dezvoltarea dialogului cu societatea civilă și respectarea prevederilor legale referitoare la consultarea bugetului local și afișarea periodică a modului de alocare și cheltuire a banilor publici.

De asemenea interesul scăzut al finanțatorilor pentru teme precum reprezentarea femeilor rome, egalitatea de gen, incluziunea socială a diferitelor grupuri marginale determină lipsa acțiunii instituțiilor și a organizațiilor în această zonă. Astfel că se relevă necesitatea ca instituții precum Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între femei și bărbați să își sporească efortul de a coordona și monitoriza pentru ca activitatea

instituțiilor de stat să cuprindă egalitatea de gen dar și să își redefinească strategia pentru a aborda egalitatea de gen în mod intersecțional.

Nu în ultimul rând, slaba finanțare pentru dezvoltarea capacității organizațiilor se reflectă în lipsa structurilor interne care să asigure mecanismele de verificare și echilibru (*n.a check and balance*). Din acest punct de vedere OG 26/2000 ar trebui modificată și completată cu măsuri ce țin de clarificarea structurilor interne și evitarea suprapunerilor rolurilor, membrilor fondatori etc.

Bibliografie:

Ashcraft, Lee Karen 2001 "Organise dissonance: feminist bureaucracy as hybrid form" Academy of Management Journal 44: 1301

Gheorghe, Carmen 2012 "Roma women and political consequences" în Perspective Politice an 4 (2012), Vol.5, nr 2

———. *h.arta Privește-ma așa cum sunt. Cuvinte și imagini ale femeilor rome*. American Cultural Center 2010

———. "Critică sau cunoaștere?" Articol publicat în CriticAtac <http://www.criticatac.ro/5185/critica-sau-cunoastere/> 2011 accesată la 14.02.2016

Grünberg, Laura. *BiONGrafie [Sic]: AnA, Istoria Trăită a Unui ONG de Femei*. Studii de Gen. Iași: Polirom, 2008.

———. "Women's NGOs in Romania." In *Reproducing Gender: Politics, Publics, and Everyday Life after Socialism*, edited by Susan Gal and Gail Kligman, 307-336. Princeton, N.J: Princeton University Press, 2000.

Miroiu, Mihaela. 2004 *Drumul catre autonomie. Teorii Politice Feministe*. Colecția Studii de Gen. Iași: Polirom

———. Popescu, Liliana. "Post-Totalitarian Pre-Feminism". In *Romania since 1989. Politics, Economics and Society* ed. Henry F. Carey, 297-314. Maryland: Lexington Books 2004

Wyatt, Marlyn. 2004 *A handbook of NGO Governance* (European Center for Not-For-Profit Law Budapest 2004),

http://dochas.ie/sites/default/files/Governance_Handbook_0.pdf accesat la 16.02.2016

Young, Marion. 1994 *Gender as Seriality: Thinking about Women as a Social Collective*,
ed. The University of Chicago Press

Squires, Judith. 2000 *Gender in Political Theory*, Cambridge: Polity Press, UK